

CAVİD BABAYEV*

OKSİMORONUN İSTİFADƏ DAİRƏSİ

Məqalədə oksimoronun istifadə dairəsi və onun bəzi üslubi vasitələrlə fərqli və oxşar cəhətləri araşdırılmışdır. Leksik bədii üslubi vasitə olan oksimoron gündəlik məişət dilində, bədii ədəbiyyatda, siyasət dilində və hətta mahnı sözlərində də qarşımıza çıxır. Məqalədə oksimoron, antonim, təzad və paradoksla müqayisə edilmiş, onların oxşar və fərqli cəhətləri müvafiq misallarla izah edilmişdir. Bundan başqa, oksimoronun morfoloji strukturu da nümunələr əsasında təsnif olunmuşdur. Oksimoron bildiyimiz kimi iki əks mənalı sözün bir-birinə qarşı qoyulması ilə çox vaxt qəsdən effekt yaratmaq üçün yaradılan üslubi vasitədir. Məqalədə aşkar edilmişdir ki, bütün antonim sözlər oksimoron yarada bilmir. Belə ki, oksimoronun yaranması üçün məcazilik şərtidir. Antonim sözlərdə isə oksimoron həm həqiqi, həm də məcazi mənada ola bilər. Antitezada əkslik sintaktik strukturda iki və ya bir neçə cümlə daxilində işlənən sözlər arasında müşahidə olunduğu halda, oksimoronda bu əkslik çox vaxt morfoloji strukturda iki yanbayan işlənən söz arasında olur. Paradoksda iki əks mənalı sözün bir arada işlənməsinə ehtiyac yoxdur. Buradakı təzad əsasən mənada sezilir.

Açar sözlər: oksimoron, paradoks, təzad, antonim, üslubi vasitə, məcazilik, bədii dil

Giriş

Oksimoron effekt yaratmaq üçün bir-birinin ardınca' iki təzadlı sözün işlənməsi ilə ortaya çıxan ritorik vasitədir. Oksimorondan gündəlik məişət dilində və bədii dildə daha çox rast gəlinir. Nitqdə pafos və maraq yaratmaq üçün bəzən siyasətçilər də oksimorona müraciət edirlər. Burada əsas məqsəd mənada təzad yaratmaqdır. Təzad antiteza ilə də yarana bilər. Oksimoronda təzad morfoloji aspektə söykəndiyi halda, antitezada təzad sintaktik çərçivədə baş verir. Onu da unutmamaq olmasın ki, hər bir qarşı-qarşıya qoyulan söz də oksimoron yarada bilməz. Bu cür təzadlı sözlər sadəcə antonim sayıla bilər. Məsələn, uzun-qısa

Əsas təhlil

Onu qeyd etmək lazımdır ki, oksimoronda reallıqdan uzaq bir qədər məcazilik var. Məhz bu səbəbdən oksimorona daha çox bədii ədəbiyyatda rast gəlinir. Yuxarıda çəkilən 'uzun-qısa' misalı reallığı əks etdirdiyindən bu sadəcə antonim sayıla bilər. Antonimlərin oksimorondan daha bir fərqi də morfoloji cəhətdən eyni nitq hissələrinə aid olmalarıdır. Oksimoronda isə sözlər morfoloji cəhətdən həm eyni, həm də fərqli nitq hissələrinə aid ola bilər. Antonim və oksimoronları bir-birindən fərqləndirən digər bir cəhət isə antonimlərin leksikologiya şöbəsinə, oksimoronun isə üslubiyyata aid anlayışlar olmasıdır. Antonimlər xüsusilə məcazi mənə daşdıqda oksimoron yarada bilər. Bu antonimlərin üslub imkanlarına sahib olduğunu sübut edir. Bəzi oksimoronlar da antonimik cütlüklər yarada bilər. Bu xüsusilə o zaman baş verir ki, antonimik cütlüklər eyni nitq hissəsinə aid olsunlar [2].

Oksimoron bəzən paradoksla qarışdırıla bilər. Onlar arasındakı oxşar cəhət odur ki, hər ikisində mənada təzad yaşanır. Onlar arasındakı fərq isə odur ki, oksimoronda iki əks mənalı söz bir-birinə qarşı durur. Paradoksda isə əksər hallarda iki əks mənalı sözün bir-birinə qarşı durmasına ehtiyac yoxdur [1, p.163]. Buradakı təzad mənada olur;

The enemy of my enemy is my friend-Düşmənimin düşməni mənim dostumdur.

I am nobody- Mən heç kiməm.

Morfoloji cəhətdən oksimoron bir neçə nitq hissəsinin birləşməsindən yarana bilər. Bu birləşmələr aşağıdakı kimi kateqoriyalaşdırıla bilər;

1. Sifət+isim

Sweet sorrow-şirin kədər

original copy-əsl kopya

Heavy lightness-ağır yüngüllük

cruel kindness-qəddar mərhəmət

Cold fire-soyuq atəş

true fiction-həqiqi uydurma

Sick health-xəstə sağlamlıq

open secret-açıq sirr

2. Zərf+sifət

Awfully beautiful-dəhşətli dərəcədə gözəl

Completely finished-tamamilə bitmiş

- Seriously funny-ciddi məzəli
 Falsely true- saxta həqiqi [5]
 3. Zərf+feil
 She silently screamed- O sakitçə çığırdı.
 4. Sifət+sifət
 Hateful good- nifrətə yaxşı
 5. Feil+zərf
 Graon loudly-ucadan donquldanmaq
 6. İsim+isim
 Love-hate-sevgi nifrət
 7. Feili sifət+zərf
 Flaming coldly-soyuq-soyuq alovlanan

Oksimoron dildə insan yaradıcılığının ən yüksək pilləsində olan söz oyunudur [3].

Siyasətçilər nitqi maraqlı etmək üçün tez-tez oksimorona müraciət edir. Bu cür siyasətçilərdən biri olan Kennedinin nitqi oksimoronlarla zəngindir; “born in this century, tempered by war, disciplined by a hard and bitter peace” [4]. Altından xətt çəkilmiş “ağır və acı sülh” iki sifət həm ‘ağır’, həm də ‘acı’ sözləri bir isim olan ‘sülh’ sözü ilə qarşı-qarşıya duraraq oksimoron yaradır.

Kennediyə məxsus ikinci sitatda belə deyilir: “But in this peaceful revolution of hope cannot become the prey of hostile powers” Verilmiş misalda altından xətt çəkilmiş “sakit (sülh) inqilab” söz birləşməsində iki söz mənaca bir-birinə əks olub yanbayan işlənmişdir. Morfoloji baxımdan sifət və isimdən təşkil olunan bu birləşmədə təzad ondadır ki, inqilab normalda üsyan, qarşıdurma və çaxnaşma ilə müşahidə olunduğu halda, burada sakit (sülh) sözü ilə işlənməsi təəccüb doğurur. Çox ehtimal ki, bu inqilab ya məcazi mənə kəsb edir, ya da doğurdan da sakit şəkildə baş verib.

Məşhur filosof Plato feillə ismin bir-biri ilə təzad təşkil etdiyi belə bir oksimoron işlədib: “Only the dead have seen the end of the war” Mühəribənin sonunu yalnız ölümlər görür. Altından xətt çəkilmiş ‘ölülər görür’ söz birləşməsində mənə uyumsuzluğu vardır. Bəllidir ki, ölümlər heç nə görmür. Bu baxımdan, burada oksimoron müşahidə edilməkdədir.

Siyasətdə işlənən digər bir oksimoron “leading from behind” (arxadan aparmaq, yönəltmək) söz birləşməsidir. Bildiyimiz kimi yol göstərən və ya hansısa toplumu yönəldən şəxs adətən öndə olur və insanları yönəldir. ‘Arxadan yönəltmək’ sözündə bir qədər təzadlı mənə olduğundan bunu oksimoron hesab etmək olar.

Amerika Birləşmiş Ştatlarının keçmiş prezidenti Donald Trampın da nitqi oksimoronlarla zəngin idi. ‘Childish adult-Uşaq kimi böyük’ onun işlətdiyi oksimoronlar arasındadır. Bu oksimoronun digər bir variantı isə “man-child” -kişi uşaqdır. Əslində, ikinci variant Donald Trampı təsvir etmək üçün istifadə olunan oksimorondur.

Donald Trampın nitqində işlətdiyi digər bir oksimoron isə Prezidentin yola düşmə mərasimində qeydə alınıb: “I think you are going to see those numbers really skyrocket downward”. Altından xətt çəkilmiş sözlər feil və zərfin birləşməsindən əmələ gəlmiş və ‘aşağı doğru sürətlə qalxmaq’ mənasını verən oksimorondur. Donald Trump burada iki sözü çox məharətlə bir-birinə qarşı qoya bilmişdir.

Digər bir siyasətçi Robert Qriffin öz nitqində söyləmişdir; “I’ve got nothing to lose, right? You know this moment right here, it’s – it’s unbelievably believable. Altından xətt çəkilmiş sözlər zərf və sifətin birləşməsindən yaranan və ‘inanılmaz dərəcədə inanılan’ mənasını ifadə edən oksimorondur.

Oksimoronlar eyni zamanda bədii ədəbiyyatda da bol istifadə olunur. Villiam Şekspir tez-tez oksimorona müraciət edən şair-yazıçı olub. Şekspir Romeo və Cülietta əsərində bir neçə misra boyunca bir neçə oksimoron işlədir;

Here’s much to do with hate, but more with love.
 Why then, O brawling love, O loving hate,
 O anything of nothing first create!
 O heavy lightness, serious vanity,
 Mishapen chaos of well-seeming forms,
 Feather of lead, bright smoke, cold fire, sick health
 Still-waking sleep that is not what it is! [6]

Yuxarıda altından xətt çəkilmiş sözlərin hamısı bir-birinə əks olan oksimoronlardır. Loving hate

sevən nifrət, heavy lightness ağır yüngüllük, feather of lead-qurğuşun lələyi, bright smoke-aydın tüstü, cold fire-soyuq atəş, sick health xəstə sağlamlıq kimi sözlər bu şeir nümunəsində bir-birinə qarşı qoyularaq oksimoron yaratmışdır.

Şekspir eyni əsərdə daha bir oksimoron işlədir;

Parting is such sweet sorrow-Ayrılıq elə şirin kədərdir ki.

Hamıya məlumdur ki, kədər heç bir zaman şirin ola bilməz və bu səbəbdən burada oksimoron yaranır. Burada ayrılıq çox məharətlə təsvir olunur. Görünür, yazıçı burada bilavasitə sevgidə ayrılmanın da şirin olduğunu vurğulamaq istəmişdir.

Şarlotte Brontenin Ceyn Eyr əsərində də oksimorona rast gəlinir;

And now it is deluged with a nectarous flood-the young germs swamped-delicious poison cankering them.

Yuxarıda verilmiş misalda altından xətt çəkilmiş sözlər ‘dadlı zəhər’ mənasını verir və burada oksimoron yaradır.

Cek Londonun ‘Vəhşinin çağırışı’ əsərində də morfoloji cəhətdən feili sifət 1 və zərfin birləşməsindən təşkil olunmuş oksimorona rast gəlinir;

With the aurora borealis flaming coldly overhead, or the stars leaping in the frost dance, and the lamp numb and frozen under its pall of snow, this song of huskies might have been the defiance of life....

Yuxarıdakı altından xətt çəkilmiş sözlər soyuq-soyuq alovlanan mənasını verir və cümlədə oksimoron yaradır. Belə ki, bu misal oksimoronun qrammatik strukturca görə daha bir qəlibin yaranmasına səbəb olur.

Con Miltonun İtirilmiş Cənnət əsərində də oksimoron işlənmişdir;

No light, but rather darkness visible

Yuxarıdakı nümunədə altından xətt çəkilmiş ‘görülə bilən qaranlıq’ mənasını verən sözlər oksimoron yaradır. Oksimoronun istifadə dairəsi gündəlik məişət dili, bədii dil və siyasət dili ilə məhdudlaşmır. Oksimorona bəzən mahnı sözlərində də rast gəlinir. Hozierin lirikaları, bu baxımdan, oksimoronlarla zəngindir;

Living corpse-yaşayan cəsəd

Deathless death-ölümsüz ölüm

Sounded silence-səsli səssizlik

Hot ice-isti buz

Nəticə

Bundan başqa, bəzi mahnı adlarında da oksimorona rast gəlinir. Simon və Qarfungelin ‘The Sound of Silence-Sakitliyin səsi’ adlı lirikası və Ruşun ‘Cold fire-Soyuq atəş’ adlı lirikaları bunlara ən yaxşı misal ola bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Babayev, J. (2021). Stylistic devices based on contradiction. In world science: Problems and innovations (pp. 162164).
2. Cavid Babayev. Omonim, sinonim və antonimlərin üslub imkanları. Naxçıvan Universiteti. Elmi Əsərlər. № 1, 2024
3. Heyder Haim Abd Al-Khadhim. The Use of Oxymoron in English and its significance for teaching Iraqi EFL Universities Students. International Journal of Development in Social Sciences and Humanities, Vol.No.16, Jul-Dec, 2023
4. Husam Ahmed Abbood. The power of oxymoron: an analytical study of oxymoron in political speeches. The Creative Launcher, Vol.8 & Issue 5, Perception Publishing, 2023.
5. Rejaa Flayih. A linguistic study of oxymoron. Journal of Kerbala University, Vol. 7 No.3 Scientific. 2009
6. <https://www.studiobinder.com/blog/what-is-an-oxymoron-definition/>

*Naxçıvan Dövlət Universiteti

Email: javidbabayev@yahoo.com

Javid Babayev**USAGE SPHERE OF OXYMORON**

The usage sphere of oxymoron and its differences and similarities with some stylistic devices are examined in the article. Oxymoron, a lexical artistic stylistic device, can be found in everyday language, fiction, political language and even song lyrics. In the article, oxymoron, antonym, contrast and paradox are compared, their similarities and differences are explained with relevant examples. In addition, the morphological structure of the oxymoron is also classified based on examples. As we know, an oxymoron is a device that is created by juxtaposing two words with opposite meanings, often intentionally to create an effect. The article revealed that not all antonyms can form an oxymoron. Thus, figurativeness is a condition for the creation of an oxymoron. In antonyms, oxymoron can be both literal and figurative. While in antithesis, the contrast is observed between two or more words used within two or more sentences in a syntactical structure, in an oxymoron, this contrast is often between two adjacent words in a morphological structure. In a paradox, there is no need to use two opposite words together. The contrast here is noticed mainly in meaning.

Keywords: *oxymoron, paradox, antithesis, antonym, stylistic device, metaphor, artistic language*

Джавид Бабаев**ОБЛАСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ОКСИМОРОНА**

В статье рассматривается сфера употребления оксюморона, его различия и сходства с некоторыми стилистическими средствами. Оксюморон, лексический художественно-стилистический прием, можно встретить в повседневной речи, художественной литературе, политическом языке и даже в текстах песен. В статье сравниваются оксюморон, антоним, антитеза и парадокс, поясняются их сходства и различия на соответствующих примерах. Кроме того, на основе примеров классифицируется и морфологическое строение оксюморона. Как мы знаем, оксюморон — это прием, который создается путем сопоставления двух слов с противоположным значением, часто намеренно, чтобы создать эффект. В статье установлено, что не все антонимы могут образовывать оксюморон. Таким образом, образность является условием создания оксюморона. В антонимах оксюморон может быть как в прямом, так и в переносном смысле. Если в антитезе контраст наблюдается между двумя и более словами, употребленными в пределах двух и более предложений в синтаксической структуре, то в оксюмороне этот контраст чаще наблюдается между двумя соседними словами в морфологической структуре. В парадоксе нет необходимости употреблять вместе два противоположных слова. Контраст здесь ощущается главным образом в смысле.

Ключевые слова: *оксюморон, парадокс, антитеза, антоним, стилистический прием, метафора, художественный язык.*

Filologiya elmləri doktoru Akif İmanlı tərəfindən təqdim edilmişdir

İlk daxilolma tarixi: 25.09.2024**Son daxilolma tarixi: 20.10.2024**